

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - IX

Issue - II

APRIL - JUNE - 2020

MARATHI PART - I

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING

2019 - 6.399

www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

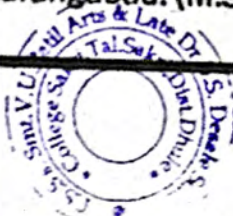
M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg), M.B.A. (HR),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

PRINCIPAL
f.S.S.'s. Smt. V. U. Patil Arts & Science College
Late Dr. B. S. Desale Science College
Sakri, Tal Sakri, Dist. Dhule

Scanned by CamScanner

CONTENTS OF MARATHI PART - I

अ.क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
१५	संत साहित्यातील निसर्ग जाणिव्या प्रा. डॉ. सुनिल भावराव देसले	७२-७६
१६	संत चळवळीतील स्त्री संतांचे योगदान प्रा. डॉ. तुषार गि. पटेल	७७-८४
१७	संत साहित्यातील संत कवयित्रींचे स्थान डॉ. उज्वला पंकज नम्रवरे	८५-८९
१८	'संत तुकाराम' आणि 'संत कवीर' यांच्या काव्यातील सृष्टी वर्णन श्री. अक्षय राजेंद्र भोसले श्री. भगवान दिनकर गुरव	९०-९४
१९	श्री गोविंदप्रभु : विविध पैलूंचे व्यक्तिमत्व डॉ. मदकुटे पी. एम.	९५-९८
२०	संत साहित्यातील पर्यावरण विषयक जाणिवांचा शोध प्रा. डॉ. सुनीता सांगोले	९९-१०४
२१	संत तुकाराम महाराज यांच्या अभंगताील वैचारिकता डॉ. विनोद वा उपर्यत	१०५-११०
२२	संत तुकाराम यांच्या कवितेतील सामाजिकता प्रा. डॉ. वसुमती पाटील	१११-११३
२३	समाज निर्मितीसाठी गोमंतकाय संत कवी संत सोहोरोबानाथ आंबिये यांची शिकवण श्री. आनंद आत्माराम कोळंबकर	११४-११८
२४	समाजनिर्मितीसाठी मराठी संतांची शिकवण डॉ. वन्सी केशवराव लव्हाळे	११९-१२४
२५	संत साहित्यातील संत कवयित्री प्रा. डॉ. गणेश घुघरी	१२५-१२८
२६	संत साहित्यातील संत कवयित्री: विशेष संदर्भ संत कान्होपात्रा प्रा. डॉ. प्रकाश श्रीराम साळुंके	१२९-१३३
२७	समाजनिरीक्षक संत कवी - तुकडोजी महाराज प्रा. डॉ. शकुंतला मिठाराम भारंवे	१३४-१३७

PRINCIPAL
T.S.S. Smt. V.U. Patil Arts &
Late Dr. B.S. Deshpande Science College
Sakri, Tal. Sakri, Dist. Dhule

२२. संत तुकाराम यांच्या कवितेतील सामाजिकता

प्रा. डॉ. वसुमती पाटील

व्ही. यु. पाटील कला व कॅ. डॉ. बी.एस. देसले विज्ञान महाविद्यालय, साक्री. ता.साक्री, जि. धुळे.

तुकोबा एक व्यक्ती साधक म्हणून समाजात वावरत असल्याने त्यांच्या कवितांना सामाजिक परिमाण लाभले. जसे की दिगंबर माध्ये यांच्या मतानुसार "व्यक्तीच्या सर्व सुख -दुःखांना, घेतल्या जाणाऱ्या निर्णयांना कमी -अधिक प्रमाणात सामाजिक परिमाण असते हे लक्षात घेतले म्हणजे व्यक्तीचे सर्वच जीवन सामाजिक असते." अशा या सामाजिक जाणिवेच्या कविता संत तुकाराम महाराजांच्या असून त्यातून त्यांची समाजसुधारक ही प्रतिमा नजरेस भरते.

समाजातील प्रत्येक व्यक्ती नीतिमान ज्ञाती अर्थात नैतिक मूल्यांची जोपासना करीत असेल तर समाज सुस्कृत होऊन प्रगती करू शकते असा संदेश तुकाराम महाराजांनी आपल्या कवितेतून दिला आहे. नीतिमूल्यांचा अक्षर करून उन्मत्तपणे वागणारे समाज कंटक, पापी अधर्मी लोक त्यांच्या काळात ही होते. समाजामध्ये बंधूता निर्माण करावयाची असेल तर परोपकार करणे, इतरांना दुःख देणे व या मार्गासाठी सदाचाराने सूत्र तक्रोवांनी सांगितले आहे "निःस्पृहता, निर्लोभता, साधुना, आत्मसंयमन, निर्भयमानता, सत्यप्रियता या सर्व सद्गुणांचा समुच्चय भक्तीत असतो. अशा भक्तीच्या आचरणाने भक्ताचे हृदय विशाल होते. त्याचे अंतरंग समृद्ध होते तो विद्यात्मक भूमिकेवर आरूढ होतो" संत तुकाराम यांची जीवनदृष्टी अत्यंत व्यापक होती त्यांच्या 'स्व' मध्ये संपूर्ण विद्याचा अंतर्भाव असल्यामुळे जगाच्या कल्याणातच ते स्वतःचे कल्याण पाहत असे. समाजकंटकांकडून होणारे नीच फृत्य म्हणजे पापच होय आणि ते सहन करणारे गरीब प्राणिमात्रा त्यांचे रक्षण करणे म्हणजे दया. त्याविषयी 'जे का रंजले, गांजले त्यासी म्हणे जो अपुले. यो चि साधु ओळखावा । देव तेथे चि जागावा । असे तुकोबा स्पष्ट करतात. अहंकारी दुष्ट, दुर्जन व्यक्ती प्रत्येक काळात असतात. समाज व्यवस्थेला पोखरून टाकण्याचे काम अशा माणसे करीत असतात. त्यांच्याजवळ असलेले ज्ञान अल्प असते. परंतु दुराग्रहाने ते समाजात खोटी प्रतिष्ठा मिळवून अनिष्ट घडवून पाहतात. त्या विषयी एसे कसे ज्ञाने भोंदू । कर्म करोनि म्हणती साधु ॥ तसेच भगवे तरी खान सहज वेष त्याचा । तेथे अनुभवाचा काय पंथ । यातून कर्मकांड, नवसायास, अंधश्रद्धा बाबीस लावणारे त्याकथित साधू समाजाला वेढास घेतात. अंधश्रद्धे बाबतीत त्याकाळी समाजात अनेक क्षुद्र देवतांना महत्त्व प्राप्त झाले होते. उदा. जोखाई, म्हसोबा, वेताळ, अंगारं -धूपारं अंगात देव येणे इ. त्यावर तुकाराम महाराजांनी कडक प्रहार केला. प्रस्थापित समाजव्यवस्थेशी संपर्क केला. समाजपरिवर्तनाला पोषक असे कार्य त्यांनी आपल्या कवितेतून केले. सामाजिक चौकट सोडण्याचा विचार त्यांनी केला नव्हता. थर सामाजिक चौकटीत असलेले दोष त्यांना दूर करावयाचे होते. त्यासाठी त्यांनी आपल्या कवितेतून जनसामान्यांना आवाहन केले होते. जसे की संसारात कसे यागावे, व्यक्तीचे आचरण, भक्ती, चरित्र, सदाचार याबाबतीत उपदेश केला तो म्हणजे

मराठी भाग - १ / Peer Reviewed Refereed and Indexed Journal No. : 40776

PRINCIPAL
T.S.S.'s Smity D. Patil Arts &
Late Dr. B.S. Dhule Science College
Sakri, Tal. Sakri, Dist. Dhule

Scanned by CamScanner

त्याच्याशी समरस होऊन व्यक्त होतात. समाजात सतप्रवृत्ती वाढास लागल्या पाहिजेत. त्यासाठी भक्तांचा प्रसार झाला पाहिजे. त्यातूनच नितांधर्माचे आचरण होईल. त्या संदर्भात डॉ. भालचंद्र नेमाडे यांचे मन "जुकारामांच्या अमंगामर्षात बराच भाजातीयेत विरुध्द आणि संकुचित धार्मिकतने विरुध्द शास उगारणारा आहे. त्या काळातल्या अत्यंत उदार अशा बंडखोर परंपरांशी तुकारामाने नाते जोडल्याने मराठीत नव्या मूल्यांचा पुरस्कार त्यांनी प्राणपणाला लावून केला" एकूणच संत तुकारामांच्या विविध भावनावस्था ह्या त्यांच्या कवितेवून अंकित झालेल्या दिसतात.

संत तुकारामां सामाजिक बांधिलकी जपण्याचा आग्रह धरला आहे. आजच्या अंधधुध्द, अनिश्चितता अ परिस्थितीमध्ये मानवाचे मानसिक संतुलन दोलायमान झाल्याचे अनेक प्रसंग येतात. आजच्या सामाजिक स्थितीचे अवलोक केल्यास दिसते की अनेक मूल्यांची उलथापालथ झाली आहे. जुना मूल्य तोप पावली तर नविन रुजली नाही अशा संप्रति अवस्थेत मानवी मनोवृत्तीची संप्रामत अवस्था दूर करण्यासाठी संत तुकाराम यांची कविता की जी समाजात जोडलेली अ त्यातून माणसांशी संवाद करत आहे. अशा समाजनिर्वाहक संत तुकारामांच्या कवितांचे मनन -चिंतन आजच्या युगासा आवश्यक आहे. किंबहुना संत साहित्य हे मानवासाठी उपकारक मार्गदर्शक प्रेरणादायी आहे याबद्दल दुमत नाही.

संदर्भ

1. पाध्ये दिगंबर - 'साहित्य समाज आणि संस्कृती' लोकवाडमय प्रकाशन मुंबई -पृ.३
2. अम्यंकर शंकर 'वासुदेव' - संत तुकाराम आदित्य प्रतिष्ठान पुणे -२००८ पृ. ५०
3. देखणे रामचंद्र - 'संत साहित्यातील पर्यावरण विचार' पदमगंधा प्रकाशन पुणे १९९४, पृ. १४-१५
4. सरदार गं. बा - संत साहित्याची सामा. आणि राष्ट्रीय कामगिरी. पब्लिकेशन डिकिजन. दिल्ली प्र. आ. १९६ पृ.क्र.८१
5. नेमाडे भालचंद्र - 'तुकारामांचे निवडक अमंग प्रस्तावना. पृ.४

